

Верховний
Суд

Судова практика Верховного Суду щодо виконавчого напису нотаріуса

Ольга СТУПАК

суддя Великої Палати Верховного Суду

Питання презентації

1. У справах про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню
2. У справах про надання дозволу на виконання на території України виконавчого напису нотаріуса
3. У справах про заміну сторони виконавчого провадження
4. У справах про витребування майна у добросовісного набувача
5. У справах про визнання недійсними електронних торгів та протоколу проведення електронних торгів
6. У спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

1. У справах про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню

Постанова КЦС ВС від 23 жовтня 2024 року в справі № 953/510/23

(щодо подання стягувачем документів)

Підпунктами 3.2, 3.5 пункту 3 глави 16 розділу II Порядку визначено, що безспірність заборгованості підтверджують документи, передбачені Переліком документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 року N 1172 (далі - Перелік). При вчиненні виконавчого напису нотаріус повинен перевірити, чи подано на обґрунтування стягнення документи, зазначені у вказаному Переліку. Перелік не передбачає інших умов вчинення виконавчих написів нотаріусами ніж ті, які зазначені в Законі України «Про нотаріат» та Порядку.

Вчинення нотаріусом виконавчого напису відбувається за фактом подання стягувачем документів, які згідно із відповідним Переліком є підтвердженням безспірної заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем. Однак сам по собі цей факт (подання стягувачем відповідних документів нотаріусу) не свідчить про відсутність спору щодо заборгованості як такого.

Постанова КЦС ВС від 11 вересня 2024 року в справі № 372/2174/22

(щодо безспірності заборгованості)

Право стягувача, за захистом якого він звернувся до нотаріуса, повинно існувати на момент звернення. Також на момент звернення стягувача до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису повинна існувати та бути безспірною, заборгованість або інша відповідальність боржника перед стягувачем.

Безспірність заборгованості чи іншої відповідальності боржника – це обов'язкова умова вчинення нотаріусом виконавчого напису (стаття 88 Закону України «Про нотаріат»). Однак характер правового регулювання цього питання дає підстави для висновку про те, що безспірність заборгованості чи іншої відповідальності боржника для нотаріуса підтверджується формальними ознаками – наданими стягувачем документами згідно з Переліком документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів.

Захист прав боржника у процесі вчинення нотаріусом виконавчого напису відбувається шляхом надіслання іпотекодержателем повідомлень, письмової вимоги про усунення порушень іпотекодавцю та боржнику, якщо він є відмінним від іпотекодавця. Натомість нотаріус вирішує питання про вчинення виконавчого напису на підставі документів, наданих лише однією стороною, стягувачем, і не зобов'язаний запитувати та одержувати пояснення боржника з приводу заборгованості для підтвердження чи спростування її безспірності.

Постанова КЦС ВС від 19 червня 2023 року в справі № 187/1718/20

(про сторони справ з оскарження виконавчих написів)

Справи за спорами щодо оскарження вчинених нотаріусами виконавчих написів (про визнання вчиненого нотаріусом виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, або про повернення стягненого за виконавчим написом нотаріуса) мають розглядатися судами за позовами боржників до стягувачів.

Відповідачем у таких справах є особа, на користь якої було вчинено виконавчий напис, яким було порушено право позивача. Тобто, цивільна відповідальність за незаконно вчинений виконавчий напис покладається не на нотаріуса, а на особу, яка зверталася за виконавчим написом. Сам же нотаріус може залучатися судами як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача.

У цій справі позивач звернувся із позовом про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, який не пов'язаний з правом власності ОСОБА_1, яке набуто в процесі виконання виконавчого напису.

Враховуючи зазначене, суд апеляційної інстанції дійшов до обґрунтованого висновку про те, що позивач у цій справі не має спільних чи однорідних прав та обов'язків стосовно відповідача ОСОБА_2, тобто особи, яка зверталася за виконавчим написом та на користь якої вчинено виконавчий напис. Тож обраний позивачем спосіб захисту не є належним, не буде ефективним, оскільки не відповідає змісту порушеного права.

Постанова КЦС ВС від 19 жовтня 2022 року в справі № 743/1481/21

(щодо судового збору)

Позов про визнання виконавчого напису про стягнення заборгованості за кредитним договором таким, що не підлягає виконанню, стосується кредитних правовідносин. У випадку пред'явлення такого позову споживачем фінансових послуг підлягає застосуванню положення частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів».

Споживач, що звернувся до суду з позовом про захист своїх прав, звільнений від сплати судового збору як за подання позовної заяви про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, так і на наступних стадіях цивільного процесу (при поданні апеляційної та касаційної скарги).

Постанова ВП ВС від 02 липня 2019 року в справі № 916/3006/17 (частина I)

(щодо строку звернення стягувача для вчинення виконавчого напису)

ВП ВС зазначила, що строк для звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису, передбачений статтею 88 Закону України "Про нотаріат", безпосередньо пов'язаний з позовною давністю, встановленою ЦК України. Загальна позовна давність установлюється тривалістю у три роки (стаття 257 ЦК України). Отже, загальний строк для звернення стягувача до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису **становить не більше трьох років** з дня виникнення у стягувача права вимоги до боржника незалежно від суб'єктного складу сторін у правовідносинах, тобто цей строк підлягає застосуванню й у відносинах між юридичними особами. Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено іншу позовну давність, виконавчий напис видається у межах цього строку.

➔ **ВП ВС відступила від висновку**, викладеного в постанові Верховного Суду від 17 травня 2018 року у справі № 307/1580/17, щодо застосування положень частини другої статті 88 Закону України "Про нотаріат", зокрема про те, що ця норма не обмежує трирічним строком нарахування заборгованості, на стягнення якої вчиняється виконавчий напис, за умови встановлення сторонами відповідно до статті 259 ЦК України збільшеної позовної давності для відповідної вимоги, оскільки вважає, що зазначений строк не можна змінити домовленістю сторін.

Постанова ВП ВС від 02 липня 2019 року в справі № 916/3006/17 (частина II)

(щодо дій суду для правильного вирішення спору про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає застосуванню)

Вирішуючи спір про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, суд не повинен обмежуватися лише перевіркою додержання нотаріусом формальних процедур і факту подання стягувачем документів на підтвердження безспірної заборгованості боржника згідно з Переліком документів. Для правильного застосування положень статей 87, 88 Закону України "Про нотаріат" у такому спорі **суд повинен перевірити доводи сторін у повному обсязі й установити та зазначити в рішенні, чи справді на момент вчинення нотаріусом виконавчого напису боржник мав безспірну заборгованість перед стягувачем, тобто чи існувала заборгованість узагалі, чи була заборгованість саме такого розміру, як зазначено у виконавчому написі, та чи не було невирішених по суті спорів щодо заборгованості або її розміру на час вчинення нотаріусом виконавчого напису.** Інформація про наявність у суді іншого позову стягувача до боржника чи боржника до стягувача сама по собі не є доказом недотримання умови щодо безспірності заборгованості.

Якщо порушення Порядку вчинення нотаріальних дій, допущені нотаріусом при вчиненні виконавчого напису, не свідчать про недотримання умов вчинення виконавчого напису, передбачених статтею 88 Закону України "Про нотаріат", та не призвели до порушення гарантованих законом прав боржника або стягувача, вони не можуть слугувати підставою для визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню.

Постанова КГС ВС від 25 листопада 2021 року в справі № 916/313/18

(строк для звернення до нотаріуса = строку позовної давності)

Строк для звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису, передбачений статтею 88 Закону України «Про нотаріат», безпосередньо пов'язаний з позовною давністю, встановленою ЦК України. Загальна позовна давність установлюється тривалістю у три роки (стаття 257 ЦК України). Тож, загальний строк для звернення стягувача до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису становить не більше трьох років з дня виникнення у стягувача права вимоги до боржника незалежно від суб'єктного складу сторін у правовідносинах, тобто цей строк підлягає застосуванню й у відносинах між юридичними особами. Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено іншу позовну давність, виконавчий напис видається у межах цього строку.

Відповідно до статті 256 ЦК України позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки (стаття 257 ЦК України). Строк для звернення до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису в контексті застосування положень статті 88 Закону України «Про нотаріат» безпосередньо пов'язаний із позовною давністю, встановленою ЦК України.

Фактично законом визначено, що строк для звернення до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису є таким самим, що й позовна давність для звернення до суду. Тож, різниця у правовій природі цих строків не має значення у цьому контексті. Тому і загальний строк для звернення до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису становить три роки.

Постанова ВП ВС від 21 вересня 2021 року в справі № 910/10374/17 (частина I)

(щодо строку звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису)

Велика Палата Верховного Суду підтримала власний правовий висновок щодо строку звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису, визначивши, що норми частини першої статті 88 Закону України «Про нотаріат» (у редакції, чинній на час ухвалення) варто застосовувати разом із нормами частини другої статті 88 цього Закону та статті 257 Цивільного кодексу України, які передбачають трирічний строк від дня виникнення права вимоги, в межах якого вчиняється виконавчий напис.

Виконавчий напис, вчинений на підставі не посвідченого нотаріально кредитного договору, є таким, що не підлягає виконанню (у правовідносинах із 22 лютого 2017 року).

Постанова ВП ВС від 21 вересня 2021 року в справі № 910/10374/17 (частина II)

(зупинення стягнення (як захід забезпечення позову) ≠ позовній вимозі про визнання виконавчого напису нотаріуса, таким, що не підлягає виконанню)

Згідно з положеннями пункту 1 частини першої статті 137 ГПК України позов забезпечується, зокрема зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Враховуючи, що приватним виконавцем винесено постанову про відкриття виконавчого провадження з примусового виконання виконавчого напису, яким передбачено вилучення майна у позивача та постанову про арешт майна боржника, а позивач оскаржує такий виконавчий напис в судовому порядку шляхом подання позову про визнання його таким, що не підлягає виконанню, через те, що вважає, що такий виконавчий напис здійснено з порушенням норм чинного законодавства, – існує реальна загроза, що невжиття заходів забезпечення позову до вирішення спору по суті (шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого напису, вчиненого приватним нотаріусом, яким звернено стягнення на майно) може істотно ускладнити чи унеможливити ефективний захист або поновлення порушених прав позивача (у разі задоволення позову), за захистом яких він звернувся до суду.

Постанова ВП ВС від 21 вересня 2021 року в справі № 910/10374/17 (частина III)

(зупинення стягнення (як захід забезпечення позову) ≠ позовній вимозі про визнання виконавчого напису нотаріуса, таким, що не підлягає виконанню)

Оскільки у разі, якщо до закінчення розгляду цієї справи приватним виконавцем буде примусово реалізовано майно на прилюдних торгах, то позивач не зможе захистити або поновити свої права в межах одного цього судового провадження за його позовом без нових звернень до суду, що істотно ускладнить чи взагалі унеможливить поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача. Тому в такому випадку КГС ВС погодився з висновками місцевого господарського суду про те, що застосування заходів забезпечення позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого напису, вчиненого приватним нотаріусом, яким звернено стягнення на майно, є адекватним та ефективним способом забезпечення позову.

Захід забезпечення позову про зупинення стягнення на підставі виконавчого напису нотаріуса не є тотожним з позовною вимогою про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, оскільки в даному випадку до вирішення спору по суті про відповідність/невідповідність оспорюваного виконавчого напису вимогам закону лише зупиняється процедура виконання такого виконавчого напису з метою надання можливості позивачу захистити або поновити свої права в межах одного цього судового провадження, без нових звернень до суду.

Постанова КЦС ВС від 17 березня 2021 року в справі № 210/2664/18

(щодо оскарження виконавчого напису)

У цій справі позивачка звернулася до суду з позовом, посилаючись на те, що між нею та відповідачем з метою забезпечення виконання зобов'язань укладено договір іпотеки, згідно з яким особа передала нежилі приміщення. У зв'язку з тим, що вона дізналася про відкриття виконавчого провадження та звернення стягнення на нежилі приміщення на підставі виконавчого напису приватного нотаріуса, просила суд визнати виконавчий напис таким, що вчинений із порушенням норм чинного законодавства, оскільки при його здійсненні відповідачем не надано оригінал іпотечного договору. Крім того, нотаріус вчинив виконавчий напис, не встановивши у наданих відповідачем документів безспірність заборгованості. А також зазначила, що на її адресу нотаріусом було направлено повідомлення банку про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового врегулювання, тобто виконавчий напис вчинено до направлення їй вказаного повідомлення.

Верховний Суд встановив, що особа в позовній заяві не спростувала факт не направлення та не отримання нею вимоги банку про усунення порушень виконання основного зобов'язання, яка після направлення боржнику надавалась банком нотаріусу для вчинення виконавчого напису. Також дійшов висновку про те, що на час вчинення спірного виконавчого напису банком подано приватному нотаріусу усі необхідні докази про безспірність заборгованості за спірним кредитним договором, а позивачкою вказану безспірність станом на момент вчинення виконавчого напису під час розгляду справи не спростовано. Тож, виконавчий напис вчинений нотаріусом законно, а позивачка не спростувала належність та допустимість доказів, а саме, те, що сума заборгованості за кредитним договором на дату вчинення нотаріусом оспорюваного виконавчого напису була іншою, ніж та, яка запропонована в ньому до стягнення банком; не надала доказів часткового чи повного погашення заборгованості.

Постанова ВП ВС від 16 травня 2018 року в справі № 320/8269/15-ц

(щодо процедури звернення стягнення на заставлене майно)

Виконавчий напис нотаріуса не підлягає виконанню у разі недотримання вимог щодо процедури звернення стягнення на заставлене майно на підставі такого виконавчого напису, зокрема щодо повідомлення боржника про початок такої процедури, державної реєстрації відомостей про звернення стягнення на предмет обтяження та невиконання вимог про доведення безспірності заборгованості.

Відсутність у Законі України «Про нотаріат» та у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженому наказом Міністерства юстиції України, вимоги до нотаріуса провести перевірку дій стягувача щодо дотримання норм спеціального закону щодо реєстрації в Реєстрі відомостей про звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження та спливу 30-денного строку з моменту реєстрації не свідчить про можливість нотаріуса не виконати ці вимоги. Коли нотаріус встановлює на стадії відкриття нотаріального провадження, що заява стягувача не містить такої інформації або стягувач не надав необхідних документів, що підтверджують зазначені обставини, це перешкоджає йому вчиняти виконавчий напис.

Постанова КЦС ВС від 16 травня 2018 року в справі № 320/8269/15-ц (щодо підстав оскарження боржником виконавчого напису нотаріуса)

Безспірність заборгованості чи іншої відповідальності боржника – це обов’язкова умова вчинення нотаріусом виконавчого напису (стаття 88 Закону України «Про нотаріат»).

Захист прав боржника у процесі вчинення нотаріусом виконавчого напису відбувається у спосіб, передбачений підпунктом 2.3 пункту 2 Глави 16 розділу II Порядку, – шляхом надіслання іпотекодержателем повідомлень – письмової вимоги про усунення порушень боржнику. Натомість нотаріус вирішує питання про вчинення виконавчого напису на підставі документів, наданих лише однією стороною, стягувачем, і не зобов’язаний запитувати та одержувати пояснення боржника з приводу заборгованості для підтвердження чи спростування її безспірності.

Таким чином, вчинення нотаріусом виконавчого напису відбувається за фактом подання стягувачем документів, які згідно із відповідним Переліком є підтвердженням безспірності заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем.

Однак сам по собі цей факт (подання стягувачем відповідних документів нотаріусу) не свідчить про відсутність спору стосовно заборгованості як такого.

З огляду на наведене та з урахуванням статей 15, 16, 18 ЦК України, статей 50, 87, 88 Закону України «Про нотаріат» захист цивільних прав шляхом вчинення нотаріусом виконавчого напису полягає у тому, що нотаріус підтверджує наявне у стягувача право на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна. Це право існує, поки суд не встановить зворотного.

Боржник може оспорювати вчинений нотаріусом виконавчий напис як з підстав порушення нотаріусом процедури, так і з підстав неправомірності вимог стягувача (повністю чи у частині розміру заборгованості або спливу строків давності за вимогами в повному обсязі чи їх частині), з якими той звернувся до нотаріуса.

Постанова КЦС ВС від 25 січня 2023 року в справі № 523/1585/17

(коли позивач не є стороною кредитного та іпотечного договорів)

Для застосування того чи іншого способу захисту, необхідно встановити які ж права (інтереси) позивача порушені, невизнані або оспорені відповідачем і за захистом яких прав (інтересів) позивач звернувся до суду.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 04 травня 2022 року у справі № 274/4134/15-ц (провадження № 61-80бсв22) зазначено, що «право подружжя на розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя врегульовано в статті 65 СК України. Дружина, чоловік розпоряджуються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою. При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Законодавець у вказаній нормі передбачив як загальне правило так звану презумпцію згоди одного з подружжя на укладення другим з подружжя договорів щодо спільного майна, за винятком тих, що потребують обов'язкового нотаріального посвідчення (частина третя статті 65 СК України). Права одного з подружжя, який надавав тільки згоду на відчуження чи на вчинення договору іпотеки спільного майна, але не був стороною договору, не порушуються, оскільки ці права захищаються тим з подружжя, який уклав договір, і є відповідачем у справі».

За таких обставин немає підстав вважати, що вчиненням оспорюваного виконавчого напису порушуються права чи інтереси позивача, який не є стороною кредитного та іпотечного договорів (кредитором, боржником або іпотекодавцем) та лише надав згоду на передачу майна в іпотеку як подружжя іпотекодавця, оскільки ці права захищаються тим з подружжя, який уклав договір іпотеки, відповідно, який і є учасником спірних правовідносин.

Постанова ВП ВС від 15 січня 2020 року в справі № 305/2082/14-ц (наявність спору в суді не свідчить про неправомірність вчинення виконавчого напису)

Вирішуючи питання правомірності вчинення виконавчого напису у розумінні статті 88 Закону України "Про нотаріат" слід враховувати, що наявність спору в суді за позовом кредитора до боржника про стягнення суми заборгованості за кредитним договором не спростовує висновок про безспірність заборгованості цього боржника та жодним чином не свідчить про неправомірність вчинення виконавчого напису.

Велика Палата Верховного Суду також звертає увагу на те, що спір про право, який унеможлиблює вчинення виконавчого напису і, як наслідок, зумовлює певну правову реакцію нотаріуса, міг вбачатися нотаріусом винятково із заяви боржника про зупинення виконавчого провадження, поданої відповідно до частини четвертої статті 42 Закону України "Про нотаріат" і обґрунтованої тим, що боржник звернувся до суду із відповідною позовною заявою про оспорування заборгованості, а також на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження його позовної заяви. Але навіть такі обставини свідчили б про існування спору про право, проте не змінювали б правової характеристики цього виду заборгованості як безспірної.

Так, оскільки позивач у встановленому законом порядку не спростував належними і допустимими доказами того, що сума заборгованості за кредитним договором на дату вчинення нотаріусом оспоруваного виконавчого напису була іншою, ніж та, яка запропонована в ньому до стягнення; не надав доказів часткового чи повного погашення заборгованості, Велика Палата Верховного Суду вважає, що суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про законність вчинення нотаріусом виконавчих написів.

Постанова КЦС ВС від 08 вересня 2021 року в справі № 201/6498/20

(визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню є підставою повернення коштів в порядку статті 1212 ЦК України)

Результат аналізу статті 1212 ЦК України дає підстави для висновку, що фактичний склад, що породжує зобов'язання, які виникають внаслідок набуття або збереження майна без достатніх правових підстав, містить такі елементи:

- 1) одна особа набуває або зберігає майно за рахунок іншої особи;
- 2) відсутність для цього правових підстав або якщо вони відпали (майно набувається або зберігається без передбачених законом, іншими правовими актами або правочином підстав).

Одним із випадків відпадиння підстави набуття (збереження) може бути скасування вищою інстанцією рішення суду, що набуло чинності, або визнання судом таким, що не підлягає виконанню, виконавчого напису нотаріуса, на підставі якого було здійснено стягнення майна (коштів).

Судовий акт про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, який набрав законної сили і за яким відбулося повне або часткове виконання, є правовою підставою для виникнення зобов'язання з повернення майна, що набуто без достатньої правової підстави, оскільки з моменту ухвалення такого судового акта правова підстава вважається такою, що відпала. Відповідно до статті 1212 ЦК України у такому разі набувач такого майна з моменту набрання судовим актом законної сили зобов'язаний повернути потерпілому все отримане майно.

Факт визнання виконавчого напису (на підставі якого у виконавчому провадженні було здійснено стягнення грошових коштів з боржника) таким, що не підлягає виконанню, є підставою для повернення коштів відповідно до статті 1212 ЦК України.

Постанова КЦС ВС від 09 вересня 2020 року в справі № 127/7932/17 (про недотримання процедури стягнення боргу)

Процедура стягнення боргу за нотаріально посвідченим договором позики (кредитним договором) на підставі виконавчого напису нотаріуса складається із двох етапів:

1. перший, підготовчий етап, який включає повідомлення боржника. Цей етап спрямований на забезпечення прав та інтересів боржника, якому має бути відомо, що кредитор розпочинає процедуру стягнення боргу за нотаріально посвідченим договором позики (кредитним договором) на підставі виконавчого напису нотаріуса;
2. другий етап - вчинення виконавчого напису, який полягає в подачі нотаріусу документів, що підтверджують безспірність вимог, в тому числі й повідомлення боржника (письмова вимоги про усунення порушення чи письмове повідомлення про вчинення виконавчого напису).

Недотримання одного із етапів процедури стягнення боргу за нотаріально посвідченим договором позики (кредитним договором) на підставі виконавчого напису нотаріуса є підставою для визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню.

Постанова КЦС ВС від 22 травня 2024 року у справі № 465/4478/22 (частина I)

(щодо порушення порядку повідомлення заставодавця про вимогу щодо усунення порушення забезпеченого обтяженням зобов'язання)

23 вересня 2021 року приватний нотаріус вчинив виконавчий напис щодо задоволення вимог АТ «Кредобанк» за рахунок коштів, отриманих від реалізації належного позивачу предмета застави, а саме транспортного засобу.

Позивач вважав, що виконавчий напис нотаріуса є таким, що не підлягає виконанню, оскільки сума заборгованості за виконавчим написом не є безспірною, станом на день вчинення виконавчого напису між ним та банком існувала неузгодженість сум сплати за кредитним договором, банк не повідомляв його про наміри вчинення виконавчого напису нотаріусом й повідомлення банку він не отримував, тому просив суд визнати виконавчий напис нотаріуса таким, що не підлягає виконанню.

Суд першої інстанції задовольнив позов, оскільки позивач довів існування розбіжності у сумах, які підлягали стягненню, тобто наявність спірної заборгованості.

Суд апеляційної інстанції змінив мотивувальну частину рішення суду першої інстанції та вказав, що виконавчий напис нотаріуса є таким, що не підлягає виконанню, оскільки позивач не був належним чином повідомлений банком про порушення забезпеченого обтяженням зобов'язання для надання йому можливості усунути порушення за кредитним договором.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на таке.

Постанова КЦС ВС від 22 травня 2024 року у справі № 465/4478/22 (частина II)

(щодо порушення порядку повідомлення заставодавця про вимогу щодо усунення порушення забезпеченого обтяженням зобов'язання)

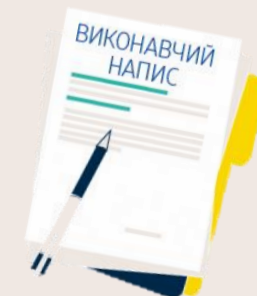
Для звернення стягнення на предмет застави необхідною умовою є письмове повідомлення боржника про порушення забезпеченого обтяженням зобов'язання та внесення до Реєстру відомостей про звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження.

Ухилення від надіслання боржнику повідомлення про порушення забезпеченого обтяженням зобов'язання, реєстрації в Реєстрі відомостей про звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження, а також недотримання 30-денного строку з моменту реєстрації в Реєстрі відомостей про звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження вважаються порушеннями, які унеможливають вчинення нотаріусом виконавчого напису про звернення стягнення на предмет застави.

Положення закону щодо надіслання боржнику повідомлення про порушення забезпеченого обтяженням зобов'язання направлені на фактичне повідомлення заставодавця з метою надання йому можливості усунути відповідні порушення основного зобов'язання і запобігти зверненню стягнення на його майно. Таке повідомлення слід вважати здійсненим належним чином за умови, що заставодавець отримав його. Доказом належного здійснення повідомлення може бути, зокрема повідомлення про вручення поштового відправлення з описом вкладення.

Повернення повідомлення про порушення забезпеченого обтяженням зобов'язання до банку з відміткою поштового відділення «за закінченням терміну зберігання» не є доказом отримання позивачем такого повідомлення, а також не свідчить про дотримання банком обов'язку щодо фактичного повідомлення боржника про порушення зобов'язання.

Такі порушення порядку повідомлення заставодавця про вимогу про усунення порушення є самостійною правовою підставою для визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню.

Постанова КЦС ВС від 13 жовтня 2021 року у справі № 554/6777/17-ц (неповідомлення боржника про вимогу повернути заборгованість свідчить про недотримання (невиконання) встановленої законом процедури стягнення боргу)

Неповідомлення боржника про вимогу повернути заборгованість свідчить про недотримання (невиконання) встановленої законом процедури стягнення боргу за нотаріально посвідченим договором позики на підставі виконавчого напису нотаріуса та є самостійною та достатньою підставою для визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню .

Чинне законодавство України не зобов'язує нотаріуса викликати позичальника і з'ясовувати наявність чи відсутність його заперечень проти вимог позикодавця. Проте, право позичальника на захист його інтересів забезпечується шляхом направлення йому повідомлення про заборгованість та необхідність її погашення. Однак, враховуючи те, що нотаріальне провадження є безспірним, для забезпечення такої безспірності нотаріусові бажано з'ясувати у позичальника наявність заперечень щодо вчинення виконавчого напису або сплати ним боргу.

Учинення виконавчого напису в разі порушення основного зобов'язання здійснюється нотаріусом після спливу тридцяти днів з моменту надісланих кредитором повідомлень - письмової вимоги про усунення порушень боржнику. Повідомлення вважається надісланим, якщо є відмітка на письмовому повідомленні про його отримання.

Неотримання боржником вимоги про усунення порушень за кредитним договором об'єктивно позбавляє його можливості бути вчасно проінформованим про наявність заборгованості та можливості надати свої заперечення щодо неї або оспорити вимоги кредитора. Якщо боржник не має можливості подати нотаріусу заперечення щодо вчинення виконавчого напису або висловити свою незгоду з письмовою вимогою про сплату боргу чи повідомити про наявність спору між ним та іншою стороною щодо суми заборгованості, це об'єктивно виключає можливість вчинення виконавчого напису.

Постанова ОП КЦС ВС від 13 березня 2023 року у справі № 554/9126/20

(початок перебігу позовної давності за позовами про стягнення заборгованості у зв'язку з невиконанням зобов'язань у договірних правовідносинах з визначеним строком виконання починається зі спливом цього строку)

Щодо перебігу позовної давності Верховний Суд зазначив, що тлумачення статей 18, 256, 261, 264, 267 ЦК України свідчить, що:

- початок перебігу позовної давності за позовами про стягнення заборгованості у зв'язку з невиконанням зобов'язань у договірних правовідносинах з визначеним строком виконання починається зі спливом цього строку, тобто, цивільне право кредитора є порушеним з моменту невиконання зобов'язання;
- вчинення нотаріусом виконавчого напису не впливає на перебіг позовної давності, а саме не перериває та не зупиняє її перебіг;
- визнання судом виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, не впливає на перебіг позовної давності;
- визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, саме по собі не є поважною причиною пропуску позовної давності;
- звернення до однієї форми (одного способу) захисту жодним чином не впливає на перебіг позовної давності, яка і є однією з тих обставин, що можуть перешкодити захисту в іншій формі чи іншим способом. Особа, яка вдалася до юрисдикційної форми захисту свого права нотаріусом у порядку вчинення виконавчого напису (стаття 18 ЦК України) і пропустила позовну давність для звернення до суду з позовом для захисту цього ж права, не може виправдовуватися тим, що вона захищалася в позасудовому порядку.

Тому ОП КЦС ВС **відступила** від раніше викладених висновків Верховного Суду у складі колегій суддів Першої, Другої та Третьої судових палат КЦС про те, що до часу визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, право позивача щодо задоволення своїх майнових вимог не порушено, а захищено чинним виконавчим написом нотаріуса. Перебіг позовної давності починається від дня, коли повернуто виконавчий напис нотаріуса (виконавчий документ) або визнано виконавчий напис таким, що не підлягає виконанню.

Постанова КЦС ВС від 15 лютого 2023 року у справі № 947/10174/21 (частина I)

(нотаріус при вчиненні виконавчого напису повинен переконатися належним чином як у безспірності розміру заборгованості, з метою погашення якої запропоновано звернути стягнення за виконавчим написом, так і в самому розмірі такої заборгованості)

Суд установив, що через неналежне виконання умов укладеного в 2006 році кредитного договору в жовтні 2020 року банк звернувся до позичальника з вимогою про виконання грошових зобов'язань, а в січні 2021 року нотаріус вчинила виконавчий напис, за яким постановлено стягнути кредитну заборгованість у безспірному порядку за рахунок іпотечного майна.

Рішенням районного суду позов задоволено, визнано виконавчий напис про звернення стягнення на предмет іпотеки таким, що не підлягає виконанню, оскільки нотаріус не переконався в безспірності боргу, а також не дотримався положень статті 88 Закону України «Про нотаріат» щодо можливості стягнення заборгованості за період в межах трьох років.

Постановою апеляційного суду змінено мотивувальну частину рішення районного суду та звернено увагу на те, що на час вчинення виконавчого напису діяв Закон України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті».

Верховний Суд рішення судів попередніх інстанцій в частині позовних вимог ОСОБА_1 до **приватного нотаріуса** Київського міського нотаріального округу Шевченко О. В. про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, скасував, у задоволенні позову відмовив.

Постанову апеляційного суду в частині позовних вимог ОСОБА_1 до Акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, скасовано та залишено в силі в цій частині рішення районного суду з огляду на таке.

Постанова КЦС ВС від 15 лютого 2023 року у справі № 947/10174/21 (частина II) (нотаріус при вчиненні виконавчого напису повинен переконатися належним чином як у безспірності розміру заборгованості, з метою погашення якої запропоновано звернути стягнення за виконавчим написом, так і в самому розмірі такої заборгованості)

Статтею 88 Закону України «Про нотаріат» (тут і далі – у редакції, чинній на час вчинення нотаріальної дії) визначено умови вчинення виконавчих написів. Відповідно до приписів цієї статті Закону нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року. Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку.

У постанові від 27 березня 2019 року у справі № 137/1666/16-ц (провадження № 14-84цс19) Велика Палата Верховного Суду зазначила, що «для правильного застосування положень статей 87, 88 Закону України «Про нотаріат» у спорі щодо оскарження виконавчого напису нотаріуса суд повинен перевірити доводи боржника в повному обсязі й установити, чи справді на момент вчинення такого напису боржник мав безспірну заборгованість перед стягувачем, тобто чи існувала заборгованість взагалі, чи була заборгованість саме такого розміру, як зазначено у виконавчому написі, та чи не було невирішених по суті спорів щодо заборгованості або її розміру станом на час вчинення нотаріусом виконавчого напису».

Обґрунтовуючи підстави позову, позивач посилався на те, що виконавчий напис вчинений із порушенням закону, оскільки нотаріус не переконався в безспірності боргу та порушив вимоги щодо процедури оформлення і змісту виконавчого напису.

Проаналізувавши відомості із Єдиного державного реєстру судових рішень, суд установив, що в грудні 2012 року районний суд ухвалив рішення, яким стягнув солідарно з позивача в цій справі та двох співвідповідачів на користь банку заборгованість за спірним кредитним договором.

Постанова КЦС ВС від 15 лютого 2023 року у справі № 947/10174/21 (частина III)

(нотаріус при вчиненні виконавчого напису повинен переконатися належним чином як у безспірності розміру заборгованості, з метою погашення якої запропоновано звернути стягнення за виконавчим написом, так і в самому розмірі такої заборгованості)

Тобто кредитор реалізував своє право на дострокове стягнення заборгованості за кредитом до звернення до позичальника з вимогою в жовтні 2020 року про погашення кредиту в повному обсязі та сплати процентів за час фактичного користування кредитом.

Звернення з позовом про дострокове стягнення кредиту змінює порядок, умови і строк дії кредитного договору. Звернувшись у 2011 році з позовом про стягнення з позичальника всієї заборгованості за кредитним договором, банк змінив строк виконання зобов'язання на цей рік, а тому нарахування процентів після відповідної дати є безпідставним, однак згідно з наданим банком нотаріусу розрахунком проценти нараховувалися після 2011 року і нотаріус запропонував звернути стягнення в рахунок погашення процентів за користування кредитними коштами в більшому розмірі.

Таким чином, нотаріус при вчиненні оспорюваного виконавчого напису не переконався належним чином як у безспірності розміру заборгованості, з метою погашення якої запропоновано звернути стягнення за виконавчим написом, так і в самому розмірі такої заборгованості.

2. У справах про надання дозволу на виконання на території України виконавчого напису нотаріуса

Постанова КЦС ВС від 23 жовтня 2024 року в справі № 752/12605/21 (частина I)

(у разі смерті боржника)

У травні 2021 року ЗАТ «Вейка» звернулося до суду з клопотанням про надання дозволу на виконання на території України виконавчого напису нотаріуса 3-ї нотаріальної контори Паневезького району (Литовська Республіка) Павла Добринського від 01 квітня 2019 року про стягнення на користь векселедержателя ЗАТ «Вейка» з боржника, громадянина Литовської Республіки ОСОБА_2, який володіє часткою ТОВ «Незалежне рекрутингове агенство» грошових коштів у сумі 776 427,42 євро.

Ухвалою Голосіївського районного суду міста Києва від 04 жовтня 2022 року, мотивувальну частину якої змінено постановою Київського апеляційного суду від 30 травня 2023 року, клопотання ЗАТ «Вейка» залишено без розгляду.

Погоджуючись з висновком суду першої інстанції про залишення клопотання ЗАТ «Вейка» про надання дозволу на виконання на території України рішення іноземного суду без розгляду, апеляційний суд виходив з неможливості розгляду цього клопотання у зв'язку зі смертю боржника ОСОБА_2.

Верховний Суд вважав такий висновок суду апеляційної інстанції передчасним, з огляду на таке.

Постанова КЦС ВС від 23 жовтня 2024 року в справі № 752/12605/21 (частина II)

(у разі смерті боржника)

ОСОБА_1 помер ІНФОРМАЦІЯ_1, тобто після надходження до суду клопотання ЗАТ «Вейка» про надання дозволу на виконання на території України рішення іноземного суду.

Верховний Суд зазначив, що суд апеляційної інстанції питання про можливість правонаступництва в цій справі не вирішив, тому дійшов до передчасного висновку про неможливість розгляду цього клопотання в суді у зв'язку зі смертю боржника.

Окрім цього, Верховний Суд вказав, що положеннями глави 1 розділу IX ЦПК України не врегульовано питання щодо визнання та виконання рішення іноземного суду у випадку смерті боржника. Водночас подібні за змістом цивільні процесуальні відносини регулюються пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України. Відповідно, у разі, якщо суд апеляційної інстанції дійде висновку про неможливість процесуального правонаступництва в цій справі, це є підставою для закриття провадження у справі, а не залишення клопотання без розгляду.

3. У справах про заміну сторони
виконавчого провадження

Постанова КЦС ВС від 02 жовтня 2024 року в справі № 172/209/24

(виконавчий напис нотаріуса є формою захисту цивільних прав та інтересів)

Відповідно до статті 88 Закону України «Про нотаріат» нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років. Тобто саме нотаріус при вчиненні виконавчого напису перевіряє належність стягувача й у разі заміни сторони правовідношення саме новий учасник і буде стягувачем у новому виконавчому написі за зверненням нової сторони (нового учасника) правовідносин.

У статтях 16-19 глави 3 розділу I книги першої ЦК України передбачено, що захист цивільних прав та інтересів здійснюється судом, Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування, нотаріусом, шляхом самозахисту.

Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом (стаття 18 ЦК України).

Тож, виконавчий напис нотаріуса є формою захисту цивільних прав та інтересів, що відбувається в певному спеціальному порядку, який є відмінним від інших форм (зокрема й судової) надання захисту таким правам та інтересам.

Постанова ВП ВС від 12 жовтня 2022 року в справі № 183/4196/21

(щодо юрисдикційності розгляду заяви про заміну сторони виконавчого провадження)

Стаття 446 ЦПК України визначає підсудність вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням рішень інших органів (посадових осіб), а саме - вони вирішуються судом за місцем виконання відповідного рішення.

Питання заміни сторони виконавчого провадження з виконання виконавчого напису нотаріуса підлягає розгляду в судах цивільної юрисдикції з урахуванням положень частини другої статті 446 ЦПК України, тобто судом за місцем виконання відповідного рішення.

Положення частини п'ятої статті 442 ЦПК України стосовно можливості заміни сторони у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження не можуть бути застосовані за аналогією для випадків заміни сторони у виконавчому написі нотаріуса, виконавче провадження за яким ще не відкрито.

Оскільки тільки в ЦПК України врегульовано правило заміни сторони виконавчого провадження, порушеного через необхідність виконання рішення «несудового» органу, можна зробити такий висновок: заява про заміну сторони виконавчого провадження, відкритого на виконання виконавчого напису нотаріуса, підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства.

4. У справах про витребування
майна у добросовісного набувача

Постанова КЦС ВС від 10 травня 2023 року в справі № 205/1783/20

(щодо застосування норм права)

У цій справі встановлено, що ОСОБА_3 набув право власності на спірну квартиру, яка належала ОСОБА_2, як боржнику у виконавчому провадженні, з електронних торгів, проведених за заявкою приватного виконавця на виконанні якого знаходився виконавчий напис № 729, виданий 02 вересня 2019 року приватним нотаріусом Кохан Г. Л. про стягнення з ОСОБА_2 боргу у розмірі 1 502 400,00 грн.

Оскільки у цій справі майно придбавалося набувачем (ОСОБА_3) не в порядку, встановленому для виконання судового рішення, а на прилюдних (електронних) торгах у порядку здійснення виконавчого провадження за виконавчим написом нотаріуса про стягнення боргу, то до спірних правовідносин положення частини другої статті 388 ЦК України не застосовуються.

Статтею 3 Закону України «Про виконавче провадження» визначено перелік виконавчих документів, серед яких, у тому числі, є виконавчі листи (видані на виконання судових рішень) та виконавчі написи (видані нотаріусами). Вказані документи є різними за підставами їх видачі. Суттєво відрізняються й форми захисту порушеного майнового права з огляду на ті процесуальні гарантії, що надаються сторонам.

Беручи до уваги й те, що ЦК України є спеціалізованим нормативно-правовим актом і містить в собі норму прямої дії, а саме – частину другу статті 388, в якій зазначено, що майно не може бути витребувано від добросовісного набувача, якщо воно було продане у порядку, встановленому для виконання судових рішень, застосування цієї норми права до виконавчих написів є некоректним.

Тож, відповідні доводи касаційної скарги Верховним Судом відхилені як безпідставні.

5. У справах про визнання недійсними електронних торгів та протоколу проведення електронних торгів

Постанова КЦС ВС від 03 червня 2024 року в справі № 587/2230/21

(наявність підстав для визнання недійсними торгів має встановлюватися судом саме на момент їх проведення)

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду про відсутність підстав для визнання недійсними електронних торгів, проведених на підставі виконавчого напису нотаріуса, який в подальшому визнаний у судовому порядку таким, що не підлягає виконанню, оскільки на час проведення електронних торгів виконавчий напис нотаріуса був чинним, а відповідне судове рішення не має зворотної дії в часі.

Разом з тим права позивача можуть бути захищені шляхом відшкодування завданої йому шкоди (частина третя статті 386 ЦК України). Відповідачами за цим позовом можуть бути особи, з вини яких така шкода була заподіяна (див.: пункт 66 постанови Великої Палати Верховного Суду від 22 червня 2021 року у справі № 334/3161/17 (провадження № 14-188цс20)).

У зв'язку з викладеним Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає, що наявні підстави для **відступлення від висновку**, викладеного у постановах Верховного Суду у складі колегії судів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 07 листопада 2018 року у справі № 712/1317/14-ц (провадження № 61-22566св18) та від 07 лютого 2019 року у справі № 522/1516/15-ц (провадження № 61-25870св18), **оскільки наявність підстав для визнання недійсними торгів має встановлюватися судом саме на момент їх проведення**. Рішення суду про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, не має зворотної дії в часі і не може породжувати правові наслідки, в тому числі й щодо недійсності торгів, або впливати на інші юридичні факти, що настали до набрання законної сили рішенням суду про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню.

Постанова ОП КЦС ВС від 07 листопада 2022 року в справі № 450/4257/20 (порушення, допущені приватним виконавцем під час проведення торгів)

Беручи до уваги принцип "розумної обачності", який безумовно має застосовуватися у виконавчому провадженні, у порушення основних засад здійснення виконавчого провадження, у порушення своїх імперативних обов'язків, передбачених пунктом 3 частини другої статті 18, статтею 32 Закону України "Про виконавче провадження", згідно з яким виконавець зобов'язаний розглядати в установлені законом строки заяви сторін, інших учасників виконавчого провадження та їхні клопотання, приватний виконавець порушив вимогу закону та засади виконавчого провадження, а саме жодного разу не відреагував на заяви позивача, боржника виконавчого провадження, не вчинив дії, які законом не заборонялися, саме дочекатися набрання законної сили рішенням суду, ухваленим до проведення торгів, яким виконавчий напис, як підстава вчинення виконавчого провадження, визнаний таким, що не підлягає виконанню.

6. У спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

Постанова ОП КЦС ВС від 09 грудня 2019 року в справі № 357/5125/16-ц

(звернення стягнення на предмет іпотеки за виконавчим написом нотаріуса не перериває перебігу позовної давності)

Вчинення нотаріусом виконавчого напису - це нотаріальна дія, яка полягає в посвідченні права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна. При цьому, вчинений нотаріусом виконавчий напис не породжує виникнення права стягувача на стягнення грошових сум або витребування від боржника майна, а підтверджує, що таке право виникло у стягувача раніше. Метою вчинення виконавчого напису є надання стягувачу можливості в позасудовому порядку реалізувати його право на примусове виконання безспірного зобов'язання боржником.

З урахуванням наведеного, перебіг позовної давності за вимогами про звернення стягнення на предмет іпотеки починається від дня, коли у кредитора (іпотекодержателя) виникло право на відповідний позов, незалежно від того, чи звертався він після цього до нотаріуса за захистом своїх цивільних прав.

У силу положень статті 264 ЦК України перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку, а також у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач.

Звернення стягнення на предмет іпотеки не вказане у статті 264 ЦК України в якості окремої підстави переривання перебігу позовної давності, а також не може вважатися діями, що свідчать про визнання боржником свого боргу, чи прирівнюватись до пред'явлення позову. Звернення стягнення є реалізацією іпотекодержателем свого права, передбаченого договором іпотеки, та підставою припинення цього права.

Повернення стягувачу виконавчого напису (виконавчого документу) також не може переривати перебіг позовної давності за позовними вимогами про звернення стягнення з аналогічних причин.

Постанова КЦС ВС від 13 березня 2023 року в справі № 554/9126/20 (щодо позовної давності)

Початок перебігу позовної давності за позовами про стягнення заборгованості у зв'язку з невиконанням зобов'язань у договірних правовідносинах з визначеним строком виконання починається зі спливом цього строку. Цивільне право кредитора є порушеним з моменту невиконання зобов'язання. Вчинення нотаріусом виконавчого напису не впливає на перебіг позовної давності, а саме, не перериває та не зупиняє її перебіг. Визнання судом виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, не впливає на перебіг позовної давності. Визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, саме по собі не є поважною причиною пропуску позовної давності.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!